

III. PUBLICISTICA DE TINEREȚE A LUI CIORAN: ÎN TRE NE-"LIMITELE MOBILITĂȚII INTERIOARE"¹

"Mai bine o noapte eternă, decât o zi fadă,
mai bine obscuritatea, decât o lumină ștearsă"

"Generația se naște așa: apare un cap - poate mai multe deodată, care sunt ancorate în același ideal. Și dacă idealul este strălucit reprezentat, devine formă modelatoare pentru ce-i care-l urmează. Trebuie acceptată ideea de oameni-model. În vreme ce apostolii se topesc în absolut, modelele se topesc în generații. Cei ce devin modele sunt creații de epocă și de curente și astfel hotărâtori pentru cetate."² Generația în care se încadrează organic Emil Cioran, Constantin Noica, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Petre Țuțea și mulți alți elevi ai lui Nae Ionescu - figura centrală a acesteia - a fost, în viziunea aceluiași Socrate al Bucureștilor (care, în acea vreme, își păstra statutul de mic Paris), "o generație favorizată: ne-am plimbat prin toate universitățile, peste toți universitari, peste toți scriitorii, peste toți gânditorii... Și am ajuns la limitele scepticismului autohton de tip ciorănesc. Adică nu suntem, deocamdată, făuritori de sisteme general valabile."³

Așa cum menționam anterior, în capitolul I, în cadrul acestei generații Cioran ocupă locul celui care se vrea a fi în același timp o completare și o componentă. Dacă el reprezintă strigătul pe care ar fi putut să-l arunce contemporanilor fiecare dintre membrii noii generații (de altfel, fiecare dintre acei tineri răzvrățiți împotriva barierelor impuse de o societate care abia începea să se confrunte cu extremele politice și

1 Titlul unui articol publicat în *Calendarul*, an II, nr. 392, 14 iunie 1933, apărut la editura Humanitas în 1991.

2 321 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea, Ed. Humanitas, 1993, pag. 53

3 *ibidem*

culturale s-a aflat în ipostaza unui Cioran de tranziție), generația în sine ni se înfățișează a fi contorsionată de disperări și de dileme, de direcții contradictorii și de deziluzii. "Un munte de prejudecăți s-a înălțat pe cadavrul fosforescent al Generației post (și inter) belice, presărate cu cărări labirintice și interdicții la tot pasul."¹ Era deci naturală orientarea componentilor ei către exces, către "trăirismul" extremist. În cazul lui Cioran "extremismul" nu trebuie interpretat numai prin raportarea la simpatia manifestată față de "Garda de fier". (Delicatețea subiectului este pe deplin justificată. Nu trebuie omis faptul că, pentru însuși Cioran, această "rătăcire" de tinerețe continuă să constituie un subiect tabu. Cum putem interpreta, altfel, cenzura pe care a practicat-o, în cazul unor articole reunite în volumul *Singurătate și destin? Eliminând unele pasaje "incriminatoare"*, Cioran încearcă să falsifice imaginea sa de tânăr căzut în erorile unei ideologii politice renegate și combătute cu virulență. Iată doar câteva extrase din articole "mușamalizate" de către autor: "Nu există un om politic în lumea de astăzi care să-mi inspire simpatie și o admirație mai mare decât Hitler.(...) Mistica Fuhrerului în Germania este pe deplin justificată..."² "Cred că Mussolini a înțeles de la început deficiențele poporului italian și rolul lui periferic în lumea politică. Numai astfel se explică de ce a creat în Italia un delir de grandoare și a insuflat artificial voința de mare putere (...) Am impresia că italienii s-au hotărât să fie un popor mare. În acest sens este mai mult decât semnificativ gestul lui Mussolini după intrarea armatelor în Addis-Abeba". Sau poate, că nu poate fi vorba despre o "cădere în eroare".)

Cităm din articolul *Farsa originalității* semnat de Lucian Blaga: "aflu că Emil Cioran a publicat recent (apr. 1960 - n.n.) în *Nouvelle Revue Française* încă unul din eseurile sale, acesta intitulat *Amicii mei, tiranii*. Sub egida filosofiei lui Nietzsche se face în eseu o preamărire a apetitului de putere, de forme dementiale ale tiranilor de tipul lui Hitler".³

- 1 Dan C. Mihăiescu, în prefața volumului *Revelațiile durerii* (publicistica lui Cioran), Ed. Echinoc, Cluj, 1990, p. 7.
- 2 Impresii din München, *Hitler în conștiința germană*, *Vremea*, an VII, nr. 346, 15 iulie 1934.
- 3 Lucian Blaga, *Isvoade* (eseuri, conferințe, articole), Ed. Minerva, București, 1972, pag. 100

Această ipostază a lui Cioran, departe de a fi consistentă, nu are, din fericire, repercusiuni asupra operei. Dacă se poate vorbi despre o atitudine politică în cazul său, ea nu poate sta sub semnul apologiei fascismului sau a nazismului și nici sub influența gândirii lui Nietzsche, ale cărui concepții polemi-zante pot fi reduse acestei concluzii: "Un alt triumf este a noastră spiritualizare a dușmăniei."¹

"Extremismul" lui Cioran se manifestă în primul rând prin incapacitatea de subordonare vreunui ideal sau ideologii. Patriotismul, în favoarea căruia cedaseră numeroși colegi de generație urmând direcția naționalismului fie de tip Iorga, fie de tip Codreanu, (Goga, Pamfil Șeicaru, V. Băncilă, E. Bernea, Al. Dima, M. Polihroniade, N. Roșu), este privit de Cioran ca o ardere inutilă a militantismului instinctiv, spiritul ortodox, ce gravita în jurul lui Nae Ionescu și Nichifor Crainic (fiind întreținut, estetic, de revista *Gândirea*, unde activa și Lucian Blaga), și care îl cucerise și pe Mircea Vulcănescu, suna a fanatism pentru viitorul autor al unei cărți ca *Lacrimi și sfinți*, iar idealul cultural neoclasic, întreținut de Blaga, Noica, Tudor Vianu, Petre Comarnescu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian sau Dan Botta, nu putea fi perceput decât ca o încorsetare într-un spirit decadent. Emil Cioran își asumă deci o poziționare dincolo de organizații, de tendințe culturale (deși se situa în cadrul foarte larg al avangardei literare, care-l avea ca lider pe Mircea Eliade) sau de direcții politice.

Aceasta fiind, rezumativ, poziția sa în cadrul generației, publicistica de tinerete a urmat, așa cum era de așteptat, o multitudine de direcții tematice. *Eseurile filosofice* ocupă o pondere predominantă și constituie scheletul teoretic al cărților scrise mai târziu în România. Iată câteva titluri reprezentative: *Revelațiile durerii*, *Reflexiuni asupra mizeriei*, *Nihilism și natură*, *Iraționalul în viață*, *Problema fiecărei clipe*, *Moduri de contemplație*, *Imperativul discontinuității*, care vorbesc de la sine despre orientarea filosofică a autorului, ce se declară, încă de pe acum, "împotriva oamenilor și inteligenți": "voi face apologia barbariei, a nebuniei, a extazului sau a neantului, dar a inteligenței, nu."² Cităm la întâmplare:

1 Friederic Nietzsche, *Amurgul idoloilor*, Ed. ETA, Cluj-Napoca, 1993, p. 18.

"Iraționalitatea organică a vieții exclude ideea de păcat. Excesiva activitate de apreciere din toate religiile distruge din viață ceea ce are ea spontaneitate irațională și elan nedefinit."¹; sau: "Expresia lirică se naște acolo unde un conținut, din cauza unei prea mari energii interne, nu mai poate primi nici o formă. Lirismul indică întotdeauna o înfinitate internă. Paradoxul este a vorbi despre durere fără să fii liric. Aceasta înseamnă a fi filosof; ceea ce este iarăși un paradox al existenței."² Putem observa, fără nici un efort, că încă din anul 1933 (**Pe culmile disperării** va apărea un an mai târziu) Cioran se înscrisese definitiv pe traiectul unei filosofii lirice ale cărei coordonate centrale vor rămâne scepticismul, negarea valorilor clasice, elogiul stărilor agonice, dar și al lucidității. Tânăru Cioran este radical în opțiuni, definitiv în formulări, iar în ceea ce privește stilul, încă neglijent.

Eseurile lui Cioran publicate în revistele vremii se constituie în încercări de realizare a unui sistem propriu de valori ce exclude inteligența și ridică "pe culmi" "trăirismul extrem". Timpul estetismului a ajuns la apus, iar Cioran îi proclamă căderea. "Superficialitatea" acestuia trebuie să cedeze în favoarea neantului disperării, singurul capabil de a oferi o cunoaștere profundă a realității. Ce condiții ar trebui să îndeplinească o asemenea cunoaștere? Subiectivitatea (filosoful, ca și poetul, ar trebui să devină un estetician al persoanei întâi) - "există, din punctul de vedere al experienței subiective, o eternitate în timp și o eternitate dicolo de timp",³ agonizarea - "complexitatea momentelor agonice rezultată din caracterul lor apocaliptic"⁴, (scepticismul - "mai este ceea pentru acest pământ care să nu poată fi pus la îndoială?"⁵); radicalismul - "o idee vie trebuie să fie sângerândă, o cruciadă sau o catastrofă"⁶, contemplația exterioară - "nimeni nu va ajunge la

4 Emil Cioran, *Revelațiile durerii* (publicistică), Ed. Echinox, Cluj, 1990, pag. 109, (*Împotriva oamenilor inteligenți*, *Discobolul*, nr. 9, mai 1933, pag. 1-2)

1 idem.

2 op. cit., pag.92 (*Revelațiile durerii*, Azi, an II, nr.2, febr.1933, pag. 579-589)

3 idem., pag.96

4 op.cit., pag.105

5 *Singurătate și destin* pag. 172 (*O formă ciudată de scepticism*, *Calendarul*, an II, nr. 311, 4 martie 1933, pag. 1)

rezultate vii și productive până nu va vedea în orice contemplație externă o verificare a uneia interne" (*Singurătate... - "Moduri de contemplație"*, p. 214), "experiența eternității" - "revelațiile de pe culmi vor recompensa efortul nostru și ne vor deschide o lume pe care n-am bănuțit-o, dar a cărei bogăție și complexitate va trezi elan și încântare" (*Singurătate... - "Experiența eternității"*, p. 196), iar lista este departe de a fi epuizată.

Alături de eseurile filosofice, Cioran abordează câteva teme de larg interes atât din punctul de vedere al cunoașterii mai aprofundate a autorului, cât și din acela al receptării anumitor opere și scriitori. **Profilurile culturale** se vor situa, pe alocuri, în prelungirea (corect spus **întâmpinarea**) **Exercițiilor de admirație** pariziene. Portretele lui Oskar Kokoschka, Auguste Rodin, Maurice Maeterlink, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Ferdinand Bruckner, Petru Comarnescu, dar și al Greetei Garbo, rețin atenția prin acuitatea observației și prin măiestria formulării. Portretul lui Nae Ionescu, de la care pare să fi învățat Cioran "că existența este o cădere", se poate constitui într-o prefață la volumul lui Mircea Vulcănescu - **Nae Ionescu așa cum l-am cunoscut**; același ton elogios, aceeași uimire în fața unui om cu multiple calități, ce a influențat covârșitor o întregă generație de intelectuali, același sentiment de emulație spirituală de care era responsabil Nae Ionescu ("despre Nae Ionescu se spunea că scuipă inteligență⁶"): "Am început să descifrez tulburarea ce o inspiră prezența profesorului Nae Ionescu când mi-am dat seama că există în anumiți oameni iradierii personale cărora ai vrea să cazi victimă, să nu mai fi tu, să mori în viața altuia." (*Singurătate...*, p. 314) În ceea ce-l privește pe Mircea Eliade - prototipul omului religios împlinit în viziunea lui Țuțea, și a omului fără religie, în cea a lui Cioran - eseu **Mircea Eliade și dezamăgirile sale** oferă o imagine completată de unele considerații asupra generației, care este "așa cum o prezintă **Huliganii (...)** generație care a trăit o efervescentă rară, care, însă, n-a dus la nimic" (*Revelațiile...*, p. 149) și asupra ro-

6 Necesitatea radicalismului, *Vreamea*, an. VIII, nr. 411, 27 octombrie 1935, pag. 3

1 Radu Preda, *Jurnal cu Petre Țuțea*, p. 21.

manului anterior menționat (Cioran vede în eroii cărții lui Eliade prototipuri ale ratării românești, pe care "omniscientul" romancier le relevează de la prăbușirea în blazarea românească): "Atâția i-au făcut o obiecție lui Eliade de a nu fi rămas în India. Ar trebui, dimpotrivă, să ne bucurăm de a fi acceptat să se compromită și el aici cu noi, de a vedea în aceasta o renunțare mai mare decât în renunțarea contemplației." (idem, p. 151)

Pe aceeași linie a portretelor literare se pot încadra și articolele **Noi și Hegel** și **Stilul interior al lui Lucian Blaga**, ce ar putea constitui o categorie aparte a publicisticii sale de tinerețe, aceea a criticii de autor. Ultimul dintre acestea, publicat în **Gândirea**, este un eseu în care Blaga este caracterizat printr-o "seninătate în clarobscur". Tradiționalismul său apare ca nefiind unul pe deplin fondat, lipsa sentimentului istoric al devenirii unui neam "absolvindu-l" pe filosoful ardelen de o caracterizare limitată: "Stilul interior al lui Blaga este o infirmare serioasă a pretinsului practicism și pozitivism ardelenesc. (...) Lucian Blaga este cea mai completă personalitate din România, deoarece s-a ridicat la același nivel pe toate planurile în care s-a realizat" (**Singurătate...**, p. 334). **Noi și Hegel** încearcă o analiză pertinentă a operei filosofice a marelui gânditor, din perspectiva viabilității dialecticii în gândirea contemporană.

Critica de carte este reprezentată de opiniile pe marginea **Eonului dogmatic** al lui Lucian Blaga, a lucrărilor **Gestald und Freiheit in der griechischen Orthodoxie** (Simon Frank) și **Psychologie der Weltanschauungen** (Karl Jaspers) precum și a celor aparținând unor autori mai puțin cunoscuți publicului larg: **Filozofi și sisteme** (I. Brucăr) și **Aspecte și atitudini ideologice** (Al. Dima). Nu vom insista asupra acestora decât în măsura în care opiniile lui Cioran depășesc aria tematică a cărților recenzate.

Articolul **Maglavitul și cealaltă Românie**, apărut în 1935 (cu un an înaintea **Schimbării la față a României**), necesită un comentariu mai amplu.

Proveniența scepticismului cioranian ar sugera - conform reproșului adresat românilor, ce vizează îndoiala excesivă, ce paralizază spiritul în fața cunoașterii - faptul că Cioran este român fie și numai prin această orientare filosofică: "Am crezut multă vreme că poporul român este cel mai sceptic din

Europa. Această credință se baza pe multe exagerări, dar și pe unele constatări, pe cât de triste, pe atât de incontestabile. (*Singurătate...*, p. 284) În cazul poporului român împăcarea cu destinul ar fi la fel de dezonorantă ca lipsa unui destin, căci istoria românească nu a depășit secolele ci a stat "sub vreme". Reproșul adresat de Cioran întregii românități se lansează și în sfera religiei: românii sunt lipsiți de profunzimea mistică a rușilor, preferând a se mulțumi cu erzațul transcendenței mimate: "În domeniul religios, scepticismul părea a fi mai descurajant. Absența unei religiozități pasionale și mai cu seamă absența intoleranței religioase erau semne întristătoare care relevau un nivel interior foarte scăzut." (*idem*, p. 285) Explicând, peste câteva rânduri, ce funcții îndeplinește sentimentul religios: "Nu se poate crede aproximativ și rațional. Ori crezi cu pasiunea întregii existențe, ori nu crezi deloc.", Cioran analizează "fenomenul Maglavit" din perspectiva gradului de religiozitate ce-i caracterizează pe români: "Oare cum de s-au putut găsi atâția oameni în așa măsură sensibili la minune? Ar fi desigur foarte ușor să închidem întreaga țară într-un capitol de psihiatrie". (*idem*, p. 286) Concluzia desprinsă din acest fenomen ce a bulversat, în momentul apariției sale, întreaga opinie publică din România, este în defavoarea scepticismului cu care părea a fi împovărat, definitiv, românul: "față de scepticismul vulgar cu care ne obișnuisem, Maglavitul relevează un incontestabil progres" (*idem*, p. 287) dar și în defavoarea condiției spirituale a aceluiași român: "în fața acestei României superficial-lucide, surzătoare și pasive, se ridică una subterană, prăpăstioasă și amenințătoare, care nu este ceva decât prin ceea ce va deveni. Maglavitul ne-a dovedit odată pentru totdeauna cât suntem de primitivi. El este nivelul țării. Acest fapt este desigur trist, dar și reconfortant, căci ne eliberează de atâtea iluzii păgubitoare." (*ibidem*, p. 287) Textul reprezintă o direcție în gândirea lui Cioran, ce ar putea explica, suficient de detaliat, disprețul pe care îl manifestă față de țara sa de origine. Vom apela la un alt articol, aflat în penumbra tematică a **Schimbării la față a României - România în fața străinătății**: "Am fost totdeauna pesimist când am vorbit de România; dar cred că viața este destul de irațională, ca să înfrângă un ireparabil al istoriei și al destinului nostru. În momentul în care aș fi convins că posibilitatea unei «schimbări la față» a României este o iluzie, din acel moment o problemă a României pentru mine n-ar mai exista." (*Singurătate...*, p. 260) Dacă principalele vicii ale românilor sunt scepticismul,

lipsa sentimentului religios profund, acceptarea necondiționată a destinului ce a defavorizat întotdeauna România, inerția în fața schimbărilor, racordarea prea lentă la ritmul alert de evoluție impus de societatea modernă, lipsa profetilor, "a continua consecvenți liniei istoriei noastre, este a ne destrăma într-o formă atenuată de sinucidere." (idem, p. 261) Singura salvare ar putea interveni datorită unei veritabile explozii înnoitoare, atât la nivelul configurației politice, cât și la cel al mentalităților: "Primul pas al României în istorie va fi explozia ei subterană. Această explozie va trebui să răzbune o mie de ani de somnolență națională. Cine nu vede apocaliptic viitorul României este un fricos, ori un prost. Fără mari rostogoliri viitoare, trecutul mi se pare sinistru, prezentul dezgustător, iar viitorul oribil." (idem, p. 303)

Anticreștinismul lui Cioran este un element esențial în stabilirea diferențelor dintre acesta și colegii săi de generație. Influențată în primul rând de Nietzsche și de Kierkegaard, violența protestului său adresat credinței creștine îi va crea reputația unui fervent profanator de conștiințe. Creștinismul și scandalul pe care l-a adus pe lume se situează în prima linie a ofensivei împotriva lui Dumnezeu, articolul constituindu-se într-un veritabil act programatic: "Dacă fiecare am suporta o revelație individuală a Divinității, am fi pierduți. (...) Sentimentul modern al infinitului personal nu poate vedea în Dumnezeu decât suprema și catastrofală limitare." (Singularitate..., p. 294) Deși nu ating virulența unor pagini din *Lacrimi și sfinți*, opiniile lansate aici nu sunt departe, în radicalism, față de cele ce abordează aceeași temă în unele cărți scrise în România: "Creștinismul n-a menajat deloc omul. Mila, sentimentul creștin mă face să-l apăr de atacurile creștinismului. Atâta timp cât omul va mai fi hărțuit de ideea și de conștiința obsedantă a păcatului, rămâne o ființă condamnată. Sentimentul păcatului este cel mai blestemat dintre sentimentele profunde. Creștinismul nu trebuia să ne facă mai nefericiți, ca în schimb să ne dea mai multe iluzii într-o cădere mai mare. Nu e plăcut să fii creștin." (idem, p. 303-304)

După 1937 Cioran descoperă că e plăcut... să fii francez. Parisul i se înfățișează ca fiind o metropolă suficient de interesantă pentru a prilejui reflecții consemnate atât în *Îndreptar pătimaș*, cât și în unele articole trimise, spre publicare, la

București: "Parisul era locul predestinat al obsesiilor spiritului. După ce ai colindat țări înnebunite de zori, poposeai în el căutând, pe străzi bătrâne și pe fețe plictisite, merinde pentru vacanța sufletului." (idem, p. 326) În *Fragmente de Cartier Latin* întâlnim Parisul lui Baudelaire, al lui Rilke din *Malte Laurids Brigge* sau al lui Heine, cel care spunea că atunci când Dumnezeu se plictisește în ceruri, privește bulevardele pariziene.

Cartierul Latin l-a adăpostit pe Cioran după renunțarea la o Românie ce refuza cu ostentație «schimbarea la față». De aici a rămas să privească, din când în când, Balcanii, acolo unde, după epuizarea unei generații căreia i-a aparținut și Cioran, Constantin Noica - marele său prieten de tinerețe și de maturitate - încerca, printr-un model cultural paedeic, formarea unei noi generații de intelectuali.

În concluzie, publicistica de tinerețe a lui Cioran, ancorată în pesimismul lucid ce-i va governa întreaga operă, reprezintă structura de rezistență a acesteia. Îl recunoaștem pe Cioran fie în paradoxul formulării, fie în radicalitatea discursului, fie citindu-l printre rânduri. Scrisul a avut, încă de la început, pentru autorul articolelor precedent menționate, o funcție eliberatorie: "mijloc de eliberare de obsesiuni, ca mijloc de a le actualiza în conștiință și a le destrăma apoi. (...) Scrisul are numai o valoare terapeutică și el trebuie să fie interesant pentru om numai în măsura în care prin el se poate salva." (*Singurătate...*, p. 238) Dacă Cioran s-a putut salva prin creație, asemenea lui Eugen Ionescu, "revelațiile durerii" reprezintă o etapă de tranziție între copilăria fericită până la paroxism și o bătrânețe supusă liniștii din *Jardin du Luxembourg*.